

Cecilija Jurčić Katunar

Autocenzurom do društvene prihvaćenosti – tabui kao rasadišta jezične kreativnosti

Sažetak:

Uljudno ili uvijeno govorenje o temama koje (nam) izazivaju nalagodu smatramo obveznim dijelom kućnog odgoja, a osobe koje verbaliziraju sve što im je na umu ili *stvari nazivaju pravim imenom* skloni smo okarakterizirati mentalno nestabilnima ili barem društveno neprilagođenima. Kontinuirana potreba da u tom smislu cenzuriramo vlastiti jezik rezultira nevjerojatnom dinamikom raspoloživih mehanizama jezičnih mijena – nabujala sinonimija oko pojedinih (tabuiziranih) koncepata ili domena stoga je nerijetko putokaz za razumijevanje pozadinskih društvenih fenomena. Tabuizirani dijelovi leksika, kontaminirani negativnim konotacijama koncepata koji označuju, uvijek iznova generiraju procese jezičnih promjena, to dinamičnije što je neki društveni tabu snažniji, kontroverzniji.

Ključne riječi: tabu, eufemizam, disfemizam, jezična kreativnost, komunikacija

Creative language is not a capacity of special people

but a special capacity of all people

(Carter, 2004, prema Bagasheva, 2012.)

Pretražujući raspoložive studije o eufemizmima kakvih posljednjih desetljeća ima sve više, u nas doduše još ponešto stidljivo, polazeći od velikog broja definicija, uloga i funkcija¹ kakve se eufemizmima pridjeljuju, sve do različitih jezičnih (i ne samo jezičnih) mehanizama njihove produkcije² – svjedočimo velikim

¹ Izdvajamo onu Kate Burridge (2012) koja prepoznaje **obrambenu** funkciju eufemizama (štite nas od neugodnih koncepata kojih se bojimo i/ili stidimo i pomažu nam u izbjegavanju konflikata), **manipulativnu**, nepoštenu (primarno misleći na politički govor i svjesno iskrivljavanje stvarnosti/istine), **uzdižuću** oplemenjujuću (koja preuveličava, „napuhuje“ primjerice pojedina zanimanja dajući im tako neki oblik društvenog prestiža koji po sebi ne posjeduju), **provokativnu** (eufemizmi mogu, osobito u domeni tzv. političke korektnosti pomicati društvene granice, ukazivati na probleme, afirmirati manjinske skupine...), **kohezivnu** (pridonose društvenoj koheziji, primjerice u stresnom medicinskom kontekstu), te onu **ludičku** (u vidu različitih kreativnih igara riječi).

² Gotovo svi autori koji su se bavili eufemizmima nude neku varijantu klasifikacije (tvorbenih) mehanizma nastanka eufemizama – neke su od njih vrlo detaljne, poput one Branka Kune (2007:104–110) koji navodi **fonetsko-silabičke promjene** (zamjenu fonema – bora ti mjesto boga ti; metatezu – zdapi za žensko spolovilo; udvajanje slogova – íci na pi-pi; grafijsku redukciju – reći nekome da je g...o; akronimiju – poslati nekoga u tri PM..), **tvorbene postupke** (sufiksalne – punašan, debeljuškast; prefiksaciju – postariji; slaganje – Svevišnji, Svemogućí), **leksička sredstva** (modificiranje – ugodno popunjen; pronominalizaciju – raditi ono; preuzimanje stranih riječi – opstipacija, korpulentan; preoznačavanje – naivan, jednostavan za glup; ispuštanje riječi – A u ...) i **semantičke promjene** (metafora – doći do dna, govoriti kome iza leđa; metonimija – íci na toalet, prestalo joj je kucati srce; perifraza – zemlje u razvoju za siromašne zemlje; antifraza – jako pametno, zaista za glupo i nepromišljeno), dok neki autori pokušavaju generalizirati, prepoznajući dva temeljna načina nastanka eufemizama – neki vid formalne preinake riječi ili izraza i semantičku promjenu u vidu nekog oblika figurativnog

pomacima u razumijevanju toga fenomena. Od definiranja eufemizma kao posve rubne stilističke, retoričke figure uljepšavanja i ublažavanja isuviše grubog ili neugodnog izraza ili riječi, leksičke supstitucije³ do eufemizacije kao konceptualno relevantnog aspekta uljuđene komunikacije. Pomalo nalik na metaforu koja je od Aristotela izučavana kao retorička figura, primarno iz pozicije stilistike i teorije književnosti, da bi je suvremena lingvistička istraživanja prepoznala kao jedan od najpropulzivnijih mehanizama jezične produkcije. Slično se događa s eufemizmima, dodatno i stoga što su upravo metaforizacija i metonimizacija među najvažnijim mehanizmima njihove proizvodnje, pri čemu je kod eufemizacije naglasak na pragmatičkom kontekstu komunikacijskih izbora. Eufemizam dakle nije tek jezična opcija za kojom sporadično i po potrebi posežemo, već predstavlja preduvjet uljuđene komunikacije. Eufemizacija je *komunikacijska strategija koja podrazumijeva svjesno, smišljeno i namjerno jezično ponašanje koje uključuje raznovrsna sredstva na svim jezičnim razinama, odnosno ona podrazumijeva sve vrste izbjegavanja mogućih nesporazuma, sukoba i nelagode pomoću jezika* (Kuna, 2007:98). Mi naime neprestano procjenjujemo svoje komunikacijske izbore, kako u privatnom, tako i u javnom prostoru – kako reći ono što ne mislimo, a da zvuči uvjerljivo (primjerice u političkom govoru⁴), kako reći ono što mislimo, a da pritom ne uvrijedimo osobu koja nam je bliska ili pak ne kreiramo sukob u poslovnom okruženju, takovim se balansom stvarnih jezičnih izbora u različitim diskurzivnim kontekstima legitimiramo kao društveno prilagođeni pojedinci. Kontinuirana i prikladno odmjerena uporaba eufemizama rezultat je suprotstavljenih težnji, one da budemo

jezika, najčešće metafore i metonimije (Allan, 2012), ili nešto drukčije – analogiju (metafora, metonimija..), distorziju – neki vid modifikacije uvredljivog izraza i unutarnje i vanjsko posuđivanje (Burridge, 2012). Oba pristupa doprinose boljem razumijevanju eufemizama, ali i ukazuju na njihov ekspresivni i stilogeni potencijal i stvarnu dinamiku koju je teško uokviriti unaprijed zadanim okvirom. Općenitiji pristup kategorizaciji (kao nezaobilaznom dijelu opisa fenomena) čini se prihvatljivijim, ili barem pragmatičnijim, preveliki broj kategorija i podkategorija naprosto dovodi u pitanje smisao kategorizacije. U tom smislu ističem studiju Alexandera Tokara koji za razliku od drugih autora koji nude mnogo razgranatije klasifikacije (Waren, 1992), bogatstvo eufemizama utemeljenih na metonimiji svodi tek na tri podtipa s istim zajedničkim nazivnikom, koji pak pojašnjava zašto takovi izrazi uspješno funkcioniraju kao eufemizmi. Redom naime narušavaju po jedno od temeljnih kognitivnih načela istaknutosti – važno prije manje važnog (primjerice kada kažemo *spavati s kime* referirajući se pritom na seksualni odnos), preciznije, određenije prije općenitog (primjerice *sadržaj za odrasle* čime se referiramo na pornografski sadržaj), te istinitije prije manje istinitog (primjerice *zdravstveno osiguranje* ili *životno osiguranje* koja se zapravo odnose na bolest i smrt), ali upravo takvo koje osigurava odmak, neizravno referiranje na tabuizirani koncept izborom značajke koncepta koja nije kontaminirana negativnim konotacijama.

³ Uria Varela među prvima je dovodio u pitanje definiranje eufemizama kao leksičke zamjene – tvrdeći kako se ne može uvijek svoditi na leksičku, pa ni jezičnu intervenciju, uvodeći argumente eufemističkih zamjena koje nisu leksičke, primjerice geste, ili pak popratne izraze koji jesu jezični, no nisu zamjene, primjerice popratne isprike poput *Ispričavam se na izrazu* ili *nadam se da mi nećete zamjeriti kad kažem* ili slično, pa sve do intonacije ili tona glasa (Casas Gomez, 2012).

⁴ Politički govor i pismo u velikoj su većini slučajeva obrana neobranljivog. (...) Stoga se politički jezik mora sastojati većinom od eufemizama, pitanja i običnih maglovitih nejasnoća (Orwel 1946, prema Moritz:5).

funkcionalni, društveno prihvaćeni, ali istovremeno i težnje za samosvojnošću, autentičnošću (*E, baš ću reći onako kako jest, nazvati stvari pravim imenom, reći popu pop, a bobu bob...*)⁵. Ne biti izravan deklarativno se smatra karakternom slabošću, no u naravi, zbog uloge u preveniranju potencijalnih sukoba, prešutno osigurava funkcionalno društvo. Vještina komuniciranja u velikoj se mjeri svodi na taktičnost, procjenjujemo kada, kako i s kime govoriti, biramo (i stvaramo) eufemizme za svaku pojedinu priliku, gradeći tako, na duže staze, vlastiti komunikacijski stil.

Osim kao presudan alat za postizanje balansa u komunikaciji, ali i na tragu te iste službe, eufemizmi su i društveno prihvatljive, neizravne riječi i izrazi za „teške“ teme, način na koji ih filtriramo, oblikujemo i činimo prihvatljivima za komunikaciju. Upravo te *teške, škakljive, osjetljive* teme eufemizam su za tabue, kulturološku kategoriju koja se prvotno vezivala za primitivne zajednice (na tongoanskom jeziku *tabu* znači *zabranjeno ponašanje*) i označavala ponašanje opasno za pojedinca ili društvo kao cjelinu. Uloga eufemizama jest suspenzija, neutralizacija konotativnih značajki tabuiziranih koncepata kakvih ni danas ne manjka (primjerice smrt, seksualnost, bolest, tjelesne funkcije i tjelesne izlučevine ljudi, odmaci od normi fizičkog izgleda, različiti oblici ovisnosti, politička korektnost u užem smislu odnosa prema manjinama svih vrsta i slično)⁶.

Keith Allan i Kate Burridge opisuju taj proces dovodeći ga u vezu sa zakonom semantičkih mijena⁷, i utemeljujući ga u dokazima psiholingvističkih istraživanja. Mehanizam funkcionira na način da se riječ povezuje s društveno neugodnim, neprikladnim ili opasnim referentom koji označuje, biva postepeno njime kontaminirana, postaje disfemizmom – njezino mjesto tada zauzima druga, blaža riječ, eufemizam koja vrlo skoro gubi svoja oplemenjujuća, ublažavajuća svojstva

⁵ U tom su smislu regulacije odnosa između jezične uporabe i normi društvena ponašanja koncepti *uljudnosti i obraza* u suvremeno doba zaokupljali veliku pažnju različitih znanstvenih disciplina. Govornik eufemizam shvaća kao snažan diskursni alat za uvećanje uljudnosti, očuvanje vlastite javne slike, ali i za održavanje uravnoteženih ljudskih odnosa (Crespo Fernandez, 2005, prema Moritz, 2015).

⁶ Sinonimsku varijantnost u jeziku Allan i Burridge (2006) kategoriziraju trima terminima, vrijednosno definiranim – *eufemizmom* (ublaženi izraz), *disfemizmom* (antonim eufemizmu, uvredljiv izraz, vulgarizam) i *ortofemizmom* (neutralan, neobilježen izraz). Casas Gomez (2012:48) pak raspravlja o tome kako ponekad nemamo na raspolaganju bazni termin (ono što Allan i Burridge nazivaju ortofemizmom) ili on uopće ne postoji, već se eufemizirane i disfemizirane uporabe kreiraju u odnosu na tabuizirani koncept (a ne riječ), ovisno o tome što se želi postići.

⁷ Allan i Burridge postuliraju zakon semantičkih mijena – ako je jezični izraz poliseman, ima više značenja, među kojima je jedno obilježeno tabuom, značenje će se toga izraza suziti samo na ono tabuizirano. Loše, negativne konotacije uvijek su snažnije i istiskuju one pozitivne. Tabuizirani dijelovi leksika uvijek iznova generiraju takvo sužavanje značenja. Što je neki društveni tabu snažniji, kontroverzniji, to su jezične promjene brže. Nabujala sinonimija, leksičko bogatstvo za pojedine koncepte, u nekim domenama uvijek je ključ za razumijevanje pozadinskih društvenih fenomena (Allan i Burridge, 2006).

i sama biva zahvaćena negativnim konotacijama koncepta koji označuje te opet teži biti zamijenjena svježim i još neobilježenim izrazom. Na taj način tabuizirani koncept trajno motivira proces semantičkih mijena⁸, podrivajući pritom arbitrarnost jezičnoga znaka.

Jedna od takvih domena ljudskog iskustva oduvijek opterećena kompleksnim spletom predrasuda, nerazumijevanja, snažnih emocija (poglavito negativnih – straha, stida, krivnje, osjećaja nemoći), praznovjerja svakako je bolest. Posebno smo skloni mistificirati bolesti koje ne razumijemo (nepoznat im je ili nedovoljno jasan uzrok, a usto su neizlječive ili teško izlječive). Jedna od takvih svakako je karcinom. Unatoč činjenici da svaka treća osoba u suvremenim zapadnim društvima u nekom trenutku oboli od nekog oblika karcinoma, te unatoč činjenici da postoji dvjestotinjak poznatih oblika karcinoma međusobno jako različitih, rak još uvijek percipiramo jedinstvenom bolešću, često ga izjednačujući sa smrtnom presudom. Liječnici stoga uvijeno priopćuju dijagnozu te vrste, štoviše, donedavna je bilo posve uobičajeno da liječnici pacijentu prešućuju činjenicu da boluje od karcinoma, radije upoznavajući s dijagnozom članove obitelji.

Izbjegavanje izravna imenovanja karcinoma najčešće se manifestira u vidu metonimijskih eufemizama (primjerice *opće za pojedinačno*) – *duga i teška bolest; neizlječiva bolest; opaka bolest*, ili različitim oblicima neodređenih, nedorečenih izraza *sumnjati na najgore; imati nešto* (primjerice *na plućima*); *imati (neku) masu/nakupinu/izraslinu/kvržicu/sjenu* (primjerice *na plućima*). Takvi su neutralizirani izrazi obično praćeni i nekim vidom neverbalne komunikacije, šaptom, oborenim pogledom ili kakvom suosjećajnom gestom, s vremenom društveno ritualiziranim. Čini se da je u aktualnom trenutku kao najneutralniji i društveno najprihvatljiviji konvencionaliziran izraz *osobe/djeca oboljela od malignih/zloćudnih bolesti*.⁹

Na sličan način, varijacijama eufemizama referiramo se na različite oblike razvojnog zaostajanja, retardacije, posebno ako se pritom radi o posebno osjetljivoj društvenoj skupini, djeci.¹⁰ Retardacija svake vrste, osobito ona

⁸ Casas Gomez ističući kratkotrajnost eufemistične regeneracije tabuizirana koncepta slikovito kaže kako se eufemizam *ne rađa da bi umro*, već se *rađa umirući* (Casas Gomez, 1995:28–32, prema Casas Gomez, 2012:48).

⁹ Konvencija, poput eufemizma, doprinosi ublažavanju realiteta, čineći ga manje prijetećim.

¹⁰ Dopustite mi u tom smislu privatizirati isječkom iz osobnog iskustva – kao roditelji teško se nosimo s dijagnozama i skloni smo uljepšavati i mnogo manje poteškoće čineći ih društveno prihvatljivijima. Moja je kći prijevremno rođena djevojčica koje se tijekom čitavog djetinjstva vodila kao visoko neurorizično dijete, i u najranijim godinama bila obilježena dijagnozom *retardatio motorica*, što zapravo ne znači drugo već da zaostaje za vršnjacima za onoliko mjeseci za koliko je ranije rođena, no teško je prihvatiti biljeg riječi retardacija, iako se zapravo radi o posve benignome medicinskom tehničkom terminu. Posve iracionalno stoga imate potrebu

mentalna do te je mjere snažan društveni tabu da jednostavno ne možemo iznaći dovoljno pažljiv i neobilježen termin.¹¹ Društveno prihvaćen, neutralan termin vezivanjem za tabuizirani koncept vrlo kratko uspijeva ostati neobilježen. Pitanje je trenutka kad će i najkorektniji izraz zadobiti uvredljivo značenje. Neki su od društveno prihvatljivih izraza za različite oblike i stupnjeve razvojnih poteškoća *djeca s posebnim potrebama; djeca s poteškoćama/(težim, lakšim) smetnjama u razvoju; s poteškoćama/problemima u učenju*, referiramo se na takvu djecu kao na *drukčiju, posebnu, sporu, sporiju*, koja *malo teže/sporije uče*¹² i sličnim izrazima od kojih je velik dio na dobrom putu postati disfemizmima, kao što to već odavna jesu izrazi *hendikepiran/zaostao/ poremećen* izvorno posve neutralni i neobilježeni, društveno prihvatljivi izrazi.

Središnji dio većine definicija eufemizama odnosi se na neizravnost u referiranju na tabuizirani koncept, no zanimljivo je kako ista definicija vrijedi i za disfemizme, iako ih tradicionalno smještamo na posve suprotnu poziciju¹³ (Tokar, 2015:238). Ne samo da eufemizmi i disfemizmi imaju isti izvor u tabuiziranim konceptima, u kreiranju napadalačkih ili zaštitničkih jezičnih izraza služe se istovjetnim mehanizmima, već i konkretni jezični ostvaraji mogu, i ne samo iznimno, u različitim kontekstima biti okarakterizirani kao eufemizmi, odnosno kao disfemizmi, uvrede. Primjerice, u suvremenim zapadnjačkim društvima koja njeguju kult ljepote i mladosti, i u kojima kozmetička i farmaceutska industrija ili estetska kirurgija veći dio zarade ostvaruju pronalaženjem formula za uklanjanje ili prikrivanje tragova starenja, starost jest tabu, i to se može iščitati iz svih područja ljudskog djelovanja, pri čemu ni jezik nije iznimka. Pa se tako služimo leksikaliziranim eufemiziranim izrazima *starija gospođa* ili *stariji gospodin* (ali i poimeničeno, *dom za starije, skrb o starijima*) koji mjesto izraza *stara gospođa* (ili *gospodin*) neutraliziraju komparativni oblik toga pridjeva. Izvorno neutralna uporaba pridjeva u pozitivu, pr. *stara žena*, a osobito u poimeničenu obliku (*stara,*

proizvoditi eufemizme i neprestano okolini pojašnjavati kontekst. Na sličan je način, strabizam, posve minoran zdravstveni problem, ali zbog odmaka od estetskog ideala često predmet poruge i ismijavanja, zbog čega teško izgovarate da dijete 'gleda u križ' što je uobičajen kolokvijalan i široko prepoznatljiv izraz, no u odnosu na stručan termin strabizam svakako disfemističan. Na jednako iracionalan način pokušavajući zaštititi svoje dijete, radije sam upotrebljavala izraz ... *malo joj bježi okica*...višestruko jezično eufemizirajući stvarnost umanjenicom, metaforom i dodatnim leksičkim relativizatorom.

¹¹ Snažni disfemizmi koji se rabe u komunikacijskim situacijama povišenih tenzija poput *Si normalan?! Retardiran?! Jesi glup?! Idiote, kretenu, moronu, debil!* koje biramo upravo iz bazena (nekoć neutralnih) izraza povezanih s mentalnom retardacijom svjedoče o snazi toga tabua.

¹² Izrazi *specijalne/posebne škole/ustanove* već nose silno negativne konotacije.

¹³ „Eufemizmi i disfemizmi razumijevaju se kao kognitivni procesi konceptualizacije zabranjene stvarnosti, što se u diskursu manifestira uporabom različitih jezičnih mehanizama (...) koji omogućuju govorniku u određenom kontekstu ili konkretnoj pragmatičnoj situaciji da ublaži, ili suprotno, da ojača određeni zabranjeni koncept ili stvarnost“ (Casas Gomez, 2009:738, prema Casas Gomez, 2012:47).

stari za nepoznatu žensku ili mušku osobu) postaje snažno negativno obilježena i rabi se kao uvreda. Poimeničeni pak oblici *stara*, *stari*, *starci*, kada označuju roditelje, dugotrajnom su se uporabom u slengu neutralizirali i raširili u neformalnoj komunikaciji svih društveno-jezičnih skupina, te kod nekih govornika posve izgubili negativni predznak, štoviše, neutralno se rabe i u izravnu obraćanju roditeljima, nerijetko i kao pozitivno afektivno obilježeni izrazi. Još je veći stupanj neutralizacije uočljiv kod izravna obraćanja poimeničenim oblikom pridjeva *star* osobama s kojima smo u bliskom prijateljskom odnosu (primjerice, *Kako si, stara?*) pri čemu poimeničeni oblik pridjeva *star* zadobiva snažnu pozitivnu emocionalnu obilježenost. Istim, dakle, oblikom leksičke strukture izražavamo snažnu naklonost obraćajući se bliskim osobama, i snažno podcjenjujuće i uvredljivo značenje referirajući se na nepoznatu osobu, a posebice izravno joj se obraćajući. Ovakav raspon u afektivnosti uporaba pokazuje kako eufemistička ili pak disfemistička vrijednost nisu sadržane u riječi samoj, smatra li se nešto uljudnim ili pak uvredljivim nemoguće je procijeniti izvan situacijskoga konteksta. Posve neutralno ili neobilježeno govorenje u jednoj situaciji, može biti neprimjereno uvredljivo ili pak eufemizirano u drugoj.

Nije dakle neuobičajeno, iako je naizgled neočekivano, da se eufemistični izrazi pojavljuju s pejorativnom vrijednošću, a disfemistični izrazi, još i puno češće, u ulozi eufemizma.¹⁴ Osobe u bliskom odnosu često doživljavaju formalniji način obraćanja, neizravno, uvijeno govorenje iritantnim ili čak uvredljivim, uporaba eufemizama, posebno u izražavanju kakve kritike, od strane bliske osobe može polučiti posve suprotan učinak, dobroj namjeri unatoč (primjerice pitanje bliske prijateljice vezano za vidljivi višak kilograma *Malo si se popravila u zadnje vrijeme?*). Mnogo je češća obrnuta – uporaba disfemizama od milja. U vrlo bliskim osobnim odnosima koji jamče sigurnost i povjerenje, najuvredljiviji izrazi mogu zadobiti potpuno suprotan ton, osobito ako su usto praćeni odgovarajućim neverbalnim inventarijem. U prijateljskoj konverzaciji često ćemo čuti *Di si, stara mrcino, šta ima novo?* ili *Koja si ti životinja!* i slično. Ili kada pohvalu i čestitku izražavamo riječima *Smrad je dao zadnji ispit!* onda nikako ne možemo govoriti o uvredi, već samo o intenzivnoj privrženosti. Na sličan će način majčinska nježnost u nazivanju djece pogrdnim imenima, kakva su primjerice *majmunčić*, *kokoš*, *zločko*, *zločestoća*, *seronja*, *smrdljivac* ta imena pretvoriti u najnježniji i najekspresivniji dio jezika. Transfer koji se događa čisto je emocionalne naravi, primatelj zanemaruje intelektualnu vrijednost riječi i opaža samo intenzitet

¹⁴ Ono što Casas Gomez naziva *eufemističnim disfemizmima* i *disfemističkim eufemizmima* (Casas Gomez, 2012).

afektivnog tona, dodatno vođen govornikovom intonacijom i gestikulacijom (Kany, 1969:75, prema Casas Gomez, 2012:50). Čini se da bi motivacija za eufemističnu uporabu disfemizama u iskazivanju visoke razine bliskosti mogla biti činjenica da su konvencionalni izrazi privrženosti poput *dušo, ljubavi, dragi prijatelju* ili slični naprosto previše uobičajeni i „potrošeni“ da bi bili dovoljno ekspresivni.

Na sličan način mnogi vulgarizmi, psovke uklopljeni u svakodnevni kolokvijalni jezik, gube izvorno vulgarno i uvredljivo značenje, no zadržavaju izvornu ekspresivnost te se rabe u širokom rasponu uporaba, kao poštapalice (*Jebote! Jebiga! Jebeno..*¹⁵), izrazi iznenađenja, šoka (*Ne seri! Sereš! Zajebavaš?! Nemoj jebat!*), ljutnje (*Nema jebene šanse!*) i slično, pa i u ulozi nježnog tepanja djetetu (*Bemu miša...*). Pod utjecajem snažnih emocija, primjerice bijesa i ljutnje, da bismo nekoga uvrijedili, biramo najekspresivnije raspoložive izraze, da bismo ih dodatno ojačali, međusobno ih kombiniramo ili kreiramo nove. Pritom nerijetko posežemo za izrazima upravo iz repertoara tabuiziranih koncepata, čak i kad sadržajno uopće nisu povezani. Pa tako kao najteže uvrede koristimo ishodišno neutralne izraze iz društveno najtabuiziranih dijelova leksika, primjerice kad se nekome na utakmici (ili drugdje) viče *Pederu! Pederčino!* ili *Cigane!*¹⁶ *Srbine!* onda to nerijetko nema nikakve veze sa seksualnom orijentacijom ili nacionalnošću, ali izravno razotkriva najtabuiziranije dijelove nekog društva.j

Zaključak

U skućenom opsegu zadana okvira pokušali smo prikazati dinamiku nastanka eufemiziranih izraza i važnost njihove uloge u funkcionalnoj komunikaciji. Ona je nemjerljivo veća i važnija od uloge ukrasne stilističke sinonimske varijacije kakva se tradicionalno vezivala uz eufemizme. Emocionalni konflikti u pozadini čvrsto su jamstvo i nepresušan izvor za jezične kreacije kojima štitimo sebe i druge, ali i napadamo. Svaki od aspekata koji se u radu dotiču i svaka od tabuiziranih domena koja generira kreativne jezične štitove, ali i (jednako kreativno) ubojito oružje, zaslužuje posebnu pažnju i jamči poticajna istraživanja. Nadamo se da promišljanja u ovome radu mogu biti poticaj za takva.

¹⁵ Bilo bi potrebno zasebno istraživanje da se identificiraju i opišu sve inačice i izvedenice izvornog vulgarizma – pojavljuje se zaista u svim morfološkim i tvorbenim oblicima i sintaktičkim i komunikacijskim ulogama.

¹⁶ Kad se pripadnici romske manjine među sobom oslovljavaju s *Cigane!* onda to ponovno sugerira snažnu privrženost i pozitivnu afektivnost grupne pripadnosti, a nikako uvredu.

Popis literature:

Allan, K., K. Burridge (1991) *Euphemism & Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon*. New York: Oxford University

Allan, K., K. Burridge (2006) *Forbidden Words – Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge University Press.

Allan, K. (2012) *X-phemism and Creativity*, u *Euphemism as a Word-Formation Process* (ur. K.Allan, K. Burridge, E. Crespo-Fernandez, D. Jamet), Lexis, E-journal in English Lexicology, str 5-42.

Bagasheva, A. (2012) *The tastes and distastes of verbivores – some observations on X-phemisation in Bulgarian and English*, u *Euphemism as a Word-Formation Process* (ur. K.Allan, K. Burridge, E. Crespo-Fernandez, D. Jamet), Lexis, E-journal in English Lexicology, str 157-191.

Burridge, K. (2006) *Taboo Words* Brown, K. (ur.) *The Encyclopedia of Language and Linguistics. Volume 10. 2nd edition.* str. 452-5. Oxford: Elsevier

Burridge, K. (2012) *Euphemism and Language Change: The Sixth and Seventh Ages* u *Euphemism as a Word-Formation Process* (ur. K.Allan, K. Burridge, E. Crespo-Fernandez, D. Jamet), Lexis, E-journal in English Lexicology.

Casas Gomez, M. (2012) *The Expressive Creativity of Euphemism and Dysphemism* u *Euphemism as a Word-Formation Process* (ur. K.Allan, K. Burridge, E. Crespo-Fernandez, D. Jamet), Lexis, E-journal in English Lexicology, str 43-64.

Crespo Fernández, E. (2005) *Euphemistic strategies in politeness and face concerns*, *Pragmalinguistics* 13. 77-86.

Kovecses, Z. (2000) *Metaphor and Emotion – Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge University Press.

Kuna, B. 2005 *Eufemizmi u privatnoj i javnoj komunikaciji*, *Književna revija* 45. Ogranak Matice hrvatske Osijek, br. 3-4; str.165-171.

Kuna, B. (2007) *Identifikacija eufemizama i njihova tvorba u hrvatskom jeziku*, *Fluminensia*, god. 19, br. 1, str. 95–113.

Lutz, W. D. (1999) *Doublespeak Defined: Cut Through the Bull**** and Get the Point*. New York: HarperResource

Moritz, I. (2015) *Kognitivna analiza eufemizama u političkom diskursu na engleskom jeziku*, doktorski rad, Sveučilište J.J. Strossmayera, Osijek.

Pasini, D. (2005) *Eufemizmi u Anićevev rječniku*. *Flumensia*, god. 17, br. 2, .59-66.

Pasini, D. (2015) *Eufemizam i disfemizam lice su i naličje iste medalje*, *Hrvatski jezik*, br.1.

Pfaff, K. L., R. W. Gibbs, M. D. Johnson (1997) *Metaphor in using and understanding euphemisms and dysphemism*, *Applied Psycholinguistics* 18: 59-83.

Rawson, H. (1981) *A Dictionary of Euphemisms & other Doubletalk*. Crown Publishers Inc: New York.

Silaški, N. (2011) *Metaphors and euphemisms – the case of death and dying in English and Serbian*, u Novaković, J. (ur.) *Revue de Philologie*. Beograd: Филолошки факултет. str. 101-114.

Sontag, S. (1977/1988) *Illness as Metaphor and AIDS and Its Metaphors*. Picador, Farrar, Straus and Giroux: New York.

Tokar, A. (2015) *Metonymic Euphemisms from a Cognitive Linguistic Point of View*, u *Meaning, Frames and Conceptual Representation*, Dusseldorf.

Warren B. (1992) *What Euphemisms Tell us About the Interpretation of Words*. *Studia Linguistica* 46 (2):128-72.

Abstract

Through self-censorship to social acceptance – taboos as a source of linguistic creativity

We consider polite talking about topics that cause us discomfort to be a mandatory part of good manners, and we tend to characterize people who verbalize openly everything they think to be mentally unstable or at least socially maladjusted. The continuous need to censor our language results in an incredible dynamics of available mechanisms of language change – rich synonymy around certain taboo concepts and domains therefore often indicates background social phenomena. Tabooed parts of vocabulary, contaminated by the negative connotations of the concepts they signify, generate mechanisms of linguistic change over and over again, the more dynamic the more controversial a social taboo.

Key words: taboo, euphemism, dysphemism, linguistic creativity, communication